

Quan Einstein va anar a Barcelona

Els dies 17 i 19 de novembre, al Museu de la Ciència i a l'IEC, respectivament, unes conferències commemoraran el setanta-cinquè aniversari de la visita d'Einstein a Barcelona. Una visita que va tenir transcendència cultural i política.

Les breus anotacions del seu diari no són proporcionals a l'impacte de la visita: "Estada a Barcelona. Molta fatiga, però gent molt amable (Terradas, Campalans, Lana, la filla de Tirpitz), cançons populars, balls, menjar. Ha estat agradable!". Això escrivia Albert Einstein referint-se a la visita que el febrer del 1923 va fer a Barcelona. Un dels personatges que esmenta, el

físic Esteve Terradas, Einstein el considerava "un dels sis millors caps del món". I segons una anècdota que l'escriptor i editor Joan Sales explicà en una carta al poeta Màrius Torres, durant una discussió sobre la relativitat, Einstein va dir: "Ja veig, senyor Terradas, que vostè en sap molt més que no pas jo!".

Molts detalls de la visita d'Einstein a Catalunya han estat reco-

pilats i investigats per l'historiador de la ciència Thomas F. Glick. L'arribada d'Einstein va ser, segons les cròniques, tan peculiar com la personalitat del científic germano-suís. Se'n va anar a una modesta pensió vora la Rambla de Santa Mònica, fins que el propietari, assabentat de la identitat del seu hoste, el va convèncer d'anar al lloc que li havien reservat, el Ritz.

Einstein va fer unes conferències sobre la relativitat i sobre les seves conseqüències filosòfiques. Les primeres a la Diputació, sota el patrocini de la Mancomunitat, i les segones, a l'Acadèmia de Ciències. El públic havia de tenir, en principi, coneixements de física i matemàtiques. Però la popularitat d'Einstein era molt més gran que no la possibilitat de la majoria de gent d'entendre'l, i les sales es van omplir de gom a gom.

Einstein va fer les conferències en francès i ajudant-se d'una pissarra. Alguns cronistes, que havien de resumir els actes per als seus lectors, tingueren seriosos problemes. Escriptors sense formació científica explotaven recursos diversos. Carles Soldevila manifestava a *La Publicitat*: "Einstein és cèlebre perquè uns pocs centenars de matemàtics han cregut que és digne d'ésser-ho". Menys distant es mostrava Josep Maria de Sagarra, que, també a *La Publicitat*, deixava de banda el contingut incompreensible de les conferències i copsava la importància de l'esdeveniment. "L'atenció meva —escriví en un text que es troba recollit a *Cafè, copa i puro*— requeria damunt la mà d'aquell home, la seva manera d'escriure i bellugar el braç. Els passets que donava, les vacil·lacions de paraula, la insinuant dolçor de la seva veu". I manifestava que quan Einstein esborrava la pissarra el seu cor l'impulsava a dir-li que no ho fes, que ja li'n portarien una altra.

Einstein no despertava reticències només entre escriptors. L'eminent astrònom Comas i Solà era antirelativista radical i no va desaproveitar la visita d'Einstein per destacar com a veu discordant dintre la comunitat científica. En canvi, el músic Jaume Pahissa i Jo, que havia estudiat matemàtiques a la universitat, donava explicacions i aclariments sobre la relativitat.

Anarquistes i nacionalistes. Però la visita d'Einstein, a part la seva utilitat per a investigadors

i per a popularitzar la ciència, va tenir un color polític. En primer lloc, una delegació anarco-sindicalista el va anar a buscar al Ritz i el va convidar a la seu de la CNT. Però, de la visita, n'hi ha detalls més tard desmentits. La premsa va interpretar, molt probablement de forma errònia, que Einstein s'havia qualificat de revolucionari en el terreny científic. La frase fins i tot va arribar al *Times* de Londres. Més endavant, Einstein va desmentir que hagués dit això, perquè considerava les seves teories com una culminació de la física de Newton i no pas com una revolució.

Més detalls i menys controver-

ARXIU

tits, n'hi ha de l'altre contacte polític d'Einstein: amb els nacionalistes catalans. La presència del nacionalisme ja es va fer palesa durant les conferències a la Diputació, on banderes, domasos i escuts amb les quatre barres donaren una omnipresència als nostres símbols. La recepció oficial de l'Ajuntament va ser en català, i no pas, com s'havia fet en la resta d'actes, en francès o en alemany. El fet va ser criticat per Regina Lamo al diari lerrouxista *El Diluvio*. Una opinió que el mateix diari, en un editorial, va contrarestar, criticant els qui s'oposaven a l'ús del català.

Però un dels fets més rellevants

i influents va ser la trobada entre Einstein i Rafael Campalans, que era enginyer i aleshores dirigia l'Escola del Treball. En la visita d'Einstein a aquesta institució, va exposar-li la seva filosofia socialista i nacionalista, cosa que va fer exclamar al científic que allò no concordava bé. I és que a Alemanya el terme nacionalisme tenia unes connotacions conservadores i imperialistes. Nou anys després, Campalans va fer un discurs a les Corts de Madrid i va explicar que arran de les converses amb Einstein i amb el matemàtic francès Jacques Hadamard, havia decidit de canviar el terme "nacionalisme" per les connotacions que tenia en general a Europa.

Uns anys més tard, Einstein va dimitir del Comitè de Cooperació Intel·lectual de la Societat de Nacions, per la seva inoperància a l'hora d'oposar-se a les grans potències. Alguns comentaristes i biògrafs d'Einstein atribuïren en part la dimissió a la *katalanische Frage* (qüestió catalana). I una certa part de raó hi deu haver, perquè Einstein, sionista convençut i militant, havia destacat que la Societat de Nacions havia afavorit la repressió de minories nacionals.

Einstein va rebre certs obsequis que valorà molt: "Sovint —escrivia en una carta el 1934— gaudeixo escoltant les agradables cançons populars catalanes que em donaren uns amics durant una visita, ja fa temps, a Barcelona". També va deixar la seva opinió sobre la sardana, reproduïda a *La Publicitat*: "Es una dansa molt distingida, que demostra ço que és el poble català i que deuria ser coneguda de les demés nacions; és una obra d'art agermanada amb un esport". Una dansa ben ajustada a l'esperit d'una visita que va promoure l'agermanament entre ciència, cultura i política, que va fer conèixer a Einstein la nostra identitat i que va influir en el llenguatge que, a partir d'aleshores, utilitzà un dels nostres polítics més destacats.

Xavier Duran

Albert Einstein, en una fotografia de la seva visita a Barcelona l'any 1923. L'estada, més enllà de la motivació científica, va tenir un intens caràcter polític i cultural.